

& "De Ampersand"

Periodiek van de Genkse vereniging van Boekbinders " & "
Secretariaat: Kruisbroedersweg 10
NL 6041 PM Roermond
Email: harrieknoors@home.nl

Nummer 2

augustus 2008

De bast van een boom als jas voor het boek?

door Harrie Knoors

Inleiding

Onlangs kwam ik via mijn zoon in aanraking met het onderhavige materiaal en met het artikel hierover in het Eindhovens Dagblad ¹, waaruit ik de informatie haalde voor onderstaand bericht.

De boom

In het zuiden van Uganda groeit de mutubaboom. De wetenschappelijke naam is *Ficus natalensis*. Oorspronkelijk kwam hij alleen voor in het tropisch regenwoud. De boom heeft een bijzondere eigenschap. Als zijn bast op de juiste manier wordt verwijderd en de juiste nabehandeling wordt gegeven, vormt hij weer een nieuwe bast. Deze operatie kan eindeloos worden herhaald. Als de verwijdering van de bast zorgvuldig gebeurt gaat de boom er zelfs beter van groeien. De door de verwijdering ontstane wonden worden verbonden met bananenbladeren. Deze vallen er na enkele dagen vanzelf weer af en als er dan nog tere plekken zijn, worden die nabehandeld met uitwerpselen van koeien. Zo kan de mutubaboom wel veerig jaar in productie blijven.

De van oorsprong witte bast wordt vele uren met houten hamers bewerkt om de vezels te pletten en het materiaal uit te rekken. Het weefsel dat zo ontstaat heeft een textielachtig uiterlijk met een ietwat open structuur. Tijdens het droogproces krijgt het onder invloed van de zon een dieprode kleur.

In Uganda heeft de boom een wel heel bijzondere betekenis. In de opvatting van de Ugandezen is de mens ontstaan uit deze boom en als de overledenen in de bast van deze

¹ Rieks Holtkamp, Boeren, gorilla's en de mutubaboom. In: Eindhovens Dagblad, 2 augustus 2008.

boom worden gewikkeld, keren zij terug naar de eeuwige wouden en leven daar voort. Koningen werden destijds in vele wikkels van de bast begraven, hetgeen veel status verschaftte. Deze traditie zou al ruim 600 jaar bestaan.

In de praktijk op het platteland van Uganda wordt de boom ook gebruikt als schaduwplant voor de bananen en hij heeft een positieve invloed op de bodemvruchtbaarheid.

René Malcorps

Beeldend kunstenaar René Malcorps uit Eindhoven kwam tijdens zijn opleiding aan de Design Academy in Eindhoven in aanraking met de mutubabastboom en in combinatie met zijn opvattingen over het gebruik van duurzame materialen, resulteerde het in het produceren van diverse soorten gebruiksartikelen gemaakt van de bast.

Unesco

De Unesco onderkende het belang van de mutubabast en de daarvan gemaakte producten voor de armoedebestrijding in Uganda. Zij wil de producten, die ervan worden gemaakt op een hoger gebruiksniveau brengen. Hiervoor nam zij contact op met René Malcorps. Hij verzorgde onlangs in de hoofdstad Kampala workshops om de Ugandezen te leren hoe de producten te verbeteren. Malcorps' bedrijf gaat dan op basis van een exclusief contract de producten exporteren naar het buitenland. De Unesco heeft de bewerkte bast van de *Ficus natalensis* in 2005 uitgeroepen tot beschermd 'erfgoed van de mensheid'.

De bast een jas voor het boek?

Het eerste kleine stukje bast, dat ik in handen kreeg heb ik uitgeprobeerd op een boek en ik ben er erg enthousiast over. Ik denk dat het veel mogelijkheden biedt. Met enkele eenvoudige 'bewerkingen' heb ik geëxperimenteerd, maar niet intensief. De resultaten zijn best de moeite van nader onderzoek waard. In ieder geval is het als puur natuur een aantrekkelijk produkt. Tijdens de najaarsvergadering zal ik iets van mijn probeersels, en dus het materiaal, laten zien. Voor verdere informatie kun je terecht op www.artnaturedesign.nl.

#####

Studiedag cursisten handboekbinden SAPK Genk

door Renée De Gent

Als afsluiting van het schooljaar 2007-2008 werd naar jaarlijkse traditie een studiedag georganiseerd.

Harrie Knoors beet de spits af met een lezing met als titel: “De boekband en de Nieuwe Kunst / de Nederlandse situatie”. Hij baseerde zich vooral op het in 2003 heruitgegeven standaardwerk van Ernst Braches met als titel “Nieuwe Kunst en het boek” en op de inleiding bij de catalogus “75 Jaar Boekbindkunst in Nederland” door Jan Storm van Leeuwen. De afbeeldingen voor de dia’s vond hij terug in “Jugendstil Agenda’s”.

Harrie had de lezing onderverdeeld in verschillende rubrieken, t.w.:

A. De kunst op de overgang van de 19^e naar de 20^e eeuw.

Op het einde van de 19^e en begin 20^e eeuw was de kunst aan grote veranderingen onderhevig. De nieuwe opkomende stijl (1880-1910) kreeg verschillende namen mee. Zo sprak men over de “Modern Style” in Engeland, de “Jugendstil” in Duitsland, de “Art Nouveau” in Frankrijk, de “Szeccion” in Oostenrijk en de “Secesni” in Tsjechoslowakije. In België sprak men over Art Nouveau, Jugendstil, Hortastijl en Vandeveldestijl. Daarnaast had men ook verschillende spotnamen bedacht zoals: “Lintwormstijl”, “Spaghettistijl”, “Palingstijl”, “Krullemiestijl”, “Vermicellistijl” en “Sla-oliestijl”.

In de periode waarin “De Nieuwe Stijl” zijn intrede deed, kende Europa een sterke groei van de industrie en had men een groot vertrouwen in de toekomst. De vooruitzichten waren heel goed, maar aan de andere kant was er veel armoede onder de arbeiders en kinderarbeid was niet weg te denken. Er kwam verzet tegen bestaande toestanden, hervormingen staken de kop op, er kwam introductie van nieuwe vormen en er waren invloeden uit andere culturen.

B. De Nederlandse boekband tijdens de Nieuwe Kunst.

De “Vereeniging Kunst toegepast op Boekbanden” had als doelstelling de belangstelling op te wekken voor antiek en modern bindwerk. Dat deed ze d.m.v. tentoonstellingen te organiseren en foto’s te

tonen. De nieuwe stijl viel niet bij iedereen in de smaak. De Nieuwe Kunstopvattingen hebben incidenteel en indirect toch via de uitgaafband invloed gehad op de handboekband. Kunstenaars kregen een hernieuwde belangstelling voor o.a. exotische technieken in de toegepaste kunsten tot de boekband toe. Met name de batiktechniek op boekbanden trok in het bijzonder de aandacht en zou een specifiek kenmerk worden voor de Nederlandse Nieuwe Kunst. Daarentegen was er bij de traditioneel ingestelde binders, alsmede in de wereld van de bibliofielen weinig belangstelling voor de nieuwe ontwikkelingen.

Harrie verduidelijkte zijn uiteenzetting aan de hand van een “goede betrouwde diashow”.

De voorbereidingen waren reeds dagen van tevoren getroffen om aansluitend in de academie een tentoonstelling te kunnen bezoeken van

industriële boekbanden uit Nederland en Frankrijk uit de 19e en begin 20e eeuw.

Uit de privécollectie van Lida Donker (studente 4e jaar) en Jan Camps stonden er in totaal een 50-tal boekbanden uitgesteld. Stuk voor stuk staalkaarten uit deze periode. Jan gaf bij ieder boek uit de zes vitrines een kort interessante uitleg over de banden.

Ondertussen begonnen de magen te knagen en was het tijd om een lekkere warme maaltijd te nuttigen in “Het Alternatief” aan de overkant van de straat. De bus stond bij het buitenkomen met de neus in de wind klaar richting

Abdij van ’t Park in Leuven.

Na de rondleiding over het terrein van de abdij en in de verschillende gebouwen, was de verwondering groot toen de deur van de imponerende bibliotheek openging. Zesduizend banden uit de periode van het begin van de boekdrukkunst tot 1830 zitten achter deze deur verscholen. Jan en Julia hadden dagen tevoren hier reeds uren rondgedwaald en een 30-tal boeken uitgezocht om te kunnen bespreken tijdens ons bezoek. De “boekbeschermers”, “sluitingen” en “verguldstijlen” worden eveneens toegelicht en aangetoond. Iedereen werd er stil van!

De bus reed ons zonder dralen door de spits naar de

Bibliotheeca Wittockiana.

Daar was het contrast groot: eerst “het oude werk” en nu het “moderne werk”. Iedereen kon

- Omdat dit een contactlijm is moet men het Japans papier aandrukken terwijl men met de haardroger snel droogt tot er geen vocht meer voelbaar is. Stoppen met aandrukken maar blijven drogen met de haardroger tot het papier helemaal droog is
- De andere kant van het papier idem
- Bij het opvullen van lacunes begint men met één laagje Japans papier als drager en direct daarover invullen met meerdere laagjes Japans papier. Elk laagje insmeren met Klucel G en drogen met de haardroger nadat het helemaal ingevuld is. Papier omdraaien en nog een drager plaatsen aan deze kant van het papier.

Opgelet:

- Bij gekleurd papier krijgt men een vermindering van kleur, daar waar het papier in contact is gekomen met Klucel G.

Internet-informatie over Klucel G

Hydroxypropylcellulose (HPC). Een andere naam is: cellulose-2 hydroxypropylether. Klucel (Aqualon)

Hydroxypropylcellulose wordt bereid door propyleenoxide te laten inwerken op alkalische cellulose.

HPC is oplosbaar in water tot 40 gr. C, boven die temperatuur treedt er coalgulatie op, waarbij de oplossing troebel wordt en de eigenschappen van de lijm worden opgeheven. Van zeer groot belang is wel dat HPC oplosbaar is in tal van oplosmiddelen zoals: methanol, ethanol, isopropanol en in verschillende solventmengsels.

HPC kent vrij veel toepassingen:

- als verstevigingsmiddel voor papier wordt 0,5% Klucel G gebruikt opgelost in methanol
- als fixeermiddel van krijten en houtskooltekeningen wordt een 2% oplossing in een mengsel van methanol en methyleenchloride aanbevolen
- het kan soms zeer belangrijk zijn om bewerkingen op papier uit te voeren zonder tussenkomst van water
- gevoelige kleuren of inkten zouden met water doorlopen of zelfs verdwijnen. Ook is bij gebruik van HPC-oplossingen in organisch milieu

de kans veel kleiner om waterranden te vormen

- HPC vergeelt niet en weerstaat zeer goed veroudering
- De pH bedraagt 7
- Klucel H heeft een hoog molecuulgewicht. Klucel M heeft een iets kleiner molecuulgewicht en bij Klucel G is het nog kleiner.

Om een bepaalde viscositeit te krijgen is van het “H-type” een 1% oplossing voldoende en van het “G-type” zou dat een 3% oplossing zijn.

~~~~~  
~~~~~

Wij feliciteren en heten welkom!!

Bij de laatste beoordeling door de jury slaagden voor de specialisatie **Marian Verstappen uit Heibloem-Roggel, Frans Koch uit Koningslust en Toon Reubsat uit Amstenrade.**

Als 5^e-jaars slaagde **CorrieNies-Verstappen uit Herten.** Zij sloot hiermee de opleiding af. Zij meldden zich alle vier aan als lid van Ampersand en wij heten hen welkom in onze vereniging.

Helaas heeft Pierre Castermans te kennen gegeven zijn lidmaatschap te willen beëindigen, waardoor het totaal aantal leden nu is gekomen op 20.

Mogelijk zul je in de onlangs toegestuurde ledenlijst de naam missen van Leon Deuss. Leon heeft na een pauze van enkele jaren de cursusdraad weer opgenomen voor de specialisatie. Hierdoor is zijn lidmaatschap reglementair even opgeschort, maar hij zal zich t.z.t. ongetwijfeld terug aanmelden. Wij wensen hem veel succes toe.

~~~~~  
~~~~~

Lustrumexpositie

De voorbereidingen vorderen gestaag. In de loop van deze maand worden de uitnodigingen verstuurd.

Het organisatiecomité